

DO AL D L Ö RET M YÖNTEM YLE SÖZ ÖNCESİ LET M BECER LER N N KAZANDIRILMASI UYGULAMA ÖRNE

Sinem ALTUNORDU, Hatice ABAZ, Reyhan BAYRU KESK N
Sinem_23m@hotmail.com, haticeabaz@hotmail.com, bayrum17@hotmail.com

G R

Dil; insanların dü ünçe, duygu, istek, deneyim, gibi ya antılarını birbirlerine aktarabilmelerini, dı dünyayı yorumlayarak kendi dünyalarına getirebilmelerini sa lar. (Topba Seyhun, 2006)

nsanlar toplum içinde ya ayan di er insanlara, duygu ve dü üncelerini ifade edebilmek, çevresindeki nesne ve olaylar hakkında bilgi edinmek ve edinmi oldu u bilgileri aktarabilmek, çevresindeki ki ileri etkileyebilmek, yönlendirmek ve yönetebilmek amacıyla dili kullanır. Tüm bu sebeplerden dolayı dil edinimi ya antımızda büyük önem ta ır

Çocuklar farklı ya antılara sahip olmalarına ra men kısa süre içinde ana dillerinin gramer yapısını aynı ekilde kazanırlar ve dil kurallarını özümserler. Normal geli im çizgisi gösteren çocuklar çevreleri ile etkile ime girerek, do al olarak kazandıkları dili yine çevre ile etkile im ve do al ortamdaki ya antıları sonucunda, kolay ve hızlı bir ekilde geli tirebilmektedirler (Özmen- Güzel, 2003). Normal geli im çizgisi gösteren çocuklara üç- dört ya ları arasında kendi ana dillerinin temel yapılarını ö renmekte, 5 ya ına kadar olan dönemde ve daha sonraki yıllarda ise çocu un dili a ama a ama geli mektedir. (Dönmez ve Arı, 1987)

Dil becerilerinin kazandırılması ve geli tirilmesi bütün çocuklarda aynı derecede, kolaylıkta ve hızda olmamaktadır. (Özmen – Güzel, 2003)

Bunun yanı sıra zihinsel engele ba lı olarak ortaya çıkan dil geli imlerinde gerilik; çevrenin bu çocukların ihtiyaçlarına göre düzenlenmemesi, çocuklara çevreleri ile etkile ime girmeleri sonucunda do al bir ekilde dillerini ö renebilme fırsatı tanınması ve çocukların içinde buldukları ortamın sınırlayıcı özellikte olmasından kaynaklanabilmektedir. (Özmen –Güzel, 2003)

Dil edinim süreçlerinin etkilenmemesi için, zihinsel engeli olan ve dil geli imleri normal geli im gösteren çocuklara göre geri olan ö rencilerin, öncelikle dil performanslarının belirlenmesi için dil becerileri ölçümlenmeli ve etkili dil sa altım yöntemleri uygulanarak dil becerileri kazandırılmalıdır.

Dil geli imleri normal geli im gösteren çocuklara göre geri olan ö rencilere söz öncesi ileti im becerilerinin kazandırılması dil edinim kazanımında öncelikli ve önemlidir.

Söz öncesi beceriler çocu un ileti im kurmasını sa layıcı ö elerdir.

Söz öncesi ileti im becerileri “bakma, dikkat, ortak ilgi, izleme, dinleme, bekleme, sıra alma, taklit” becerileridir. Söz öncesi ileti im becerileri birçok açıdan ileti im kurmak için önem ta ımaktadır. Örne in; çocukların ileti ime girerken yüze bakmaları, onların iletilen mesajı anlamlandırmasına yol açar. Sözlü ileti imin gerçekle mesi için aynı konu üzerinde konu ulması gerekir. Ayrıca kar ılıklı konu manın temellerinde olan sıra alma becerisi, çocu a daha konu maya ba lamadan önce ö retilmelidir.

Tüm bu söz öncesi ileti im becerilerinin ö retilmesinde uygulanan yöntemlerden biri de Do al Dil Ö retim Yöntemleridir.

ÖNEM

Son yıllarda ülkemizde dil konusuna öncesi becerileri edinemeyen okul öncesi çocukların oranına bakıldığında yapılan araştırmaların ve uygulama örneklerinin sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bundan dolayı uygulama örneklerinin teorik ve pratik açıdan önem taşıdığı görülebilir. Çalışmanın sonucunda çocuğun pratik açıdan yetineceği söz öncesi iletişim becerilerindeki katkı gözlemlenmiştir.

Uygulama örneği; öğrencinin yetineceği dil ve iletişim becerilerindeki performansının çok geride kalması, söz öncesi iletişim becerilerine sahip olmaması, dil ve iletişimdeki gelişim yollarıyla ilerleme kaydedememesinden dolayı yol gösterici bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu önem arz etmektedir.

DO AL DİL Ö RETİM YÖNTEMİ

Do al Dil Sa altım Yönteminin temeli sosyal etkileşimci teoridir. Bu teoriye göre çocuk sosyal ortamlarda etkileşim sonucunda dil edinir.(Warren ve Yoder 1994)

Do al Dil Sa altım Yöntemi, çocuğun etkileşimi başlatması için gerekli düzenlemelerin yapıldığı, öğretimin doğal ortamlarda düzenlendiği bir dil öğretimi yöntemidir. Bu yöntemde, amaçlar normal çocuğun gelişim amaçlarına göre belirlenir ve doğal pekiştiriciler kullanılır.

Yetkinin görevi doğrudan öğretimi ya da yönlendirme yapmak yerine çocuğun zengin ve olumlu girdi almasını sağlamaktır.

Do al Dil Öğretim Yöntemi öğrenci merkezli bir öğretim yöntemidir. En önemli ve temel amacı; çocukla yetkin arasındaki etkileşimin kalitesini yükselterek çocuğun sosyal iletişim becerilerini arttırmaktır.

Do al Dil Sa altım Yönteminde öğretmen öğretim basamaklarını önceden belirlemeden çocuğun ilgisine göre öğretimi düzenler. İletişim çocuk ortamında bulunan nesne ve aktivite ile ilgili etkileşime girmeye hazır olduğu zaman başlar.(Cole ve Dale,1986;1991;Delprato,2001)

Do al Dil Yaklaşımında çocuğa dil kazandırmak için kendiliğinden oluşan fırsatların değerlendirilmesine önem verilir.(Barrett ve Carrey,1993;Kaiser, Hendrickson ve Alper,1991)

İletişimi başlatan çocuktur. Öğretmen, çocuğun iletişimi başlatması için ortamı çocuğun ilgisine yönelik düzenler.(Kaiser ve diğerleri,1991;Lowenthal,1995) Çocuk etkileşimi başlattıktan sonra öğretmen, çocuğun ilgilendiği nesne ve olaylarla ilgili çocuğa sözel model olur, genelletmeler ve düzenlemeler yapar.(Kaiser ve diğerleri;1991;Lowenthal,1995)

Çocuk yetkinin çevredeki nesnelere veya olaylarla ilgili kullandığı dili model olarak öğrenir. Yetkin çocuğu sözel dili kullanması için cesaretlendirir. Bunu çocuk iletişime katıldığı zaman çocuğun iletişime girme girişimini ve sözel ifadelerini onaylayarak ve doğal pekiştiriciler kullanarak yapar.(Cole ve Dale,1986,1991;Delprato,2001;Koegel, O'Dell ve Koegel,1987)

Bu uygulama örneğinde amaçlanan; Do al Dil Sa altım Yöntemleri uygulanarak zihinsel yetersizlikten etkilenmiş ve doğal yollarla dil edinemeyen öğrenciye söz öncesi iletişim becerilerinin kazandırılması olmuştur.

GERÇEKLE EN LEM SÜREC

Ortam: Uygulanan 8m2 bireysel e itim sınıfında uygulanmı tır. Ortamda bulunan e yalar, materyaller ö rencinin dikkatini çekmeyecek ekilde düzenlenmi tir. Sınıf içi ortam dikkat da itıcı uyaranlardan arındırılmı tır.

KATILIMCILAR

Uygulamacılar: T.S.K.özel e itim okulunda görev yapan özel e itim ö retmenleri birebir olarak uygulamı lardır. Ö retim oturumları ve izleme, genelleme oturumları süresince 3 özel e itim ö retmeni görev almı tır. Bu ö retmenlerden bir tanesi tüm ö retim oturumları ve izleme oturumu boyunca di er iki ö retmen ise genelleme oturumlarında uygulama yapmı lardır. Uygulamacı ö retime yerde halı serili bir odada, ö renciyi yere oturtup yanlardan yastıkla destekleyerek ba lamı tır. lerleyen oturumlarda önünde uygulamacı olacak ekilde ö renciyi sandalyeye oturtarak devam etmi , son oturumlarda ise ö renciyle masa ba ında sandalyede çalı mı tır.

Denek: Uygulamanın yapıldı ı ö renci 3 ya ında psikomotor geli im gerili i tanısı almı bir erkek çocu udur. Ö retim oturumlarından önce yapılan gözlemlerde ö rencinin istek ve tepkilerini a layarak belli etti i, el-göz koordinasyonunun olmadı ı, eline verilen nesneyi ö retmeninin fiziksel yardımıyla tuttu u gözlenmi tir.

Ö renci özel e itim okulumuzda haftada 1 saat dil ve konu ma dersleri, 2 saat ise fizik tedavi dersleri olmak üzere toplam 3 ders e itim alan ve bu okul dı ında herhangi bir okula devam etmeyen, ek yetersizli i olan bir ö rencidir.

ARAÇ VE GEREÇLER

- Top, bebek, araba, çingirak, renkli küpler
- Kamera, CD
- Kontrol listesi

GEREKS N MLER N BEL RLENMES

Ö rencinin ö retmeninin talebi üzerine ö retilecek olan becerilerin seçiminde öncelikle ö retmen ve aile ile görü meler yapılmı tır. Yapılan görü meler sonucunda söz öncesi ileti im becerilerinin ö retimine gereksinimi oldu u belirlenmi tir.

- Bakma
- zleme
- Dinleme
- Ortak ilgi
- Bekleme
- Sıra alma
- Taklit

VERLERİN TOPLANMASI

Ö retim oturumları video kayıtları izlenerek söz öncesi iletişim becerileri olan bakma, izleme, dinleme, ortak ilgi, sıra alma, bekleme, taklit becerileri sayılarak ve süreleri hesaplanarak grafiğe işlenmiştir.

Bunun yanı sıra aileyle görüşmeler yapılarak öğrencinin rutin hayatı içerisinde olan söz öncesi iletişim becerilerindeki değişiklikler hakkında bilgi elde edilmiştir.

BAZILAMA DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ

Öğrencinin uygulama sürecinde önce performansını değerlendirmek amacıyla aileyle görüşmeler yapılmış, serbest oyun ortamında öğrencinin söz öncesi iletişim becerileri olan bakma, izleme, dikkat, ortak ilgi, sıra alma becerileri oyun ortamında gözlemlenmiştir. Öğrenciyle art arda birbirini izleyen üç gün boyunca öğrenci için belirlenen saatte birer oturumda söz öncesi iletişim becerilerini ölçmeye yönelik bazilama düzeyi alınmıştır. Sonuçlar belirlenmiştir.

Performans değerlendirilmesi yapılmadan önce öğrenciye uygun bir kontrol listesi oluşturulmuş ve öğrenciden elde edilen veriler bu kontrol listesine kaydedilmiştir.

Bazilama düzeyinde oluşturulan bu kontrol listelerine öğrencinin bakma, dinleme, izleme, ortak ilgi, bekleme becerilerindeki performansı saniye olarak belirlenmiş ve kaydedilmiştir.

Öğrencinin bazilama düzeyinde kaydedilen performansının süreleri aşağıdaki gibidir:

- Bakma 4 sn
- İzleme 2 sn
- Ortak ilgi 2 sn
- Dinleme 0 sn
- Bekleme 0 sn

Sıra alma ve taklit becerileri için ayrı bir kontrol listesi oluşturulmuştur. Bu becerilerin gerçekleşip gerçekleşmediğine ve sayısına bakılmıştır. Bazilama düzeyinde bu becerilere ilişkin performansının olmadığı belirlenmiştir.

UYGULAMA SÜRECİ

T.S.K. Özel Eğitim Okulumuzda eğitim almakta olan B'nin yapılan değerlendirmeler sonucunda dil ve konuşma öncesi beceriler olan bakma, izleme, dinleme, ortak ilgi, sıra alma, bekleme, taklit becerileri olan söz öncesi iletişim becerilerinin sınırlı düzeyde veya hiç olmadığı belirlenmiştir.

Bu uygulama örneğinde uygun veri toplama araçları kullanılarak (öğretmen görüşme formu, aile görüşme formu, doğrudan gözlemlenebilir teknik) öğrencinin söz öncesi iletişim becerilerine yönelik öğretim planı hazırlanmıştır.

Söz öncesi iletişim becerilerinin kazandırılması çalışmalarına doğrudan dil öğretim yöntemi uygulanarak başlanmıştır.

Öğrenciye söz öncesi iletişim becerileri olan bakma, izleme, dinleme, ortak ilgi, sıra alma, bekleme, taklit etme becerilerini kazandırmak için öğrencinin ilgisini çekebilecek materyaller belirlenmiştir.

Bu materyaller a a ıda yer almaktadır.

- Araba
- Top
- Bebek
- Çıngırak
- Renkli küpler

Belirlenen materyaller ö rencinin önüne konulup ‘seninle oyun oynayalım mı?’ ‘Hangisiyle oynamak istiyorsun?’ ekinde yönlendirme yapıp,ö rencinin baktı ı,yöneldi i,o an dikkatini çeken materyal alınıp ‘... ile mi oynamak istiyorsun’ denilerek di er materyaller ortamdan kaldırılmı tır. Ö rencinin seçimde bulundu u materyal ile do al oyun havası yaratılarak çe itli ses taklitleri kullanılmı ve ö rencinin ilgisi materyal üzerine çekilmı tır. Aynı zamanda kendi kendine konu ma ve paralel konu ma teknikleri kullanılmı çocu un hareketleri ve dü ünceleri sözelle tirilmı tır.

İk ö retim oturumunda ö renci araba, top, bebek, çıngırak, renkli küp materyalleri arasından renkli küplere yönelmi tır, ‘Renkli küplerle mi oynamak istiyorsun?’denilerek materyaller içersinden renkli küpler alınıp di er materyaller olan top, araba, bebek, çıngırak ortamdan kaldırılmı tır. Renkli küpler ö rencinin eline verilerek tepkilerine bakılmı tır. Ö renci ilk oturumda küpleri eline aldıktan sonra çevirip bırakmı tır. Bu sırada uygulamacı çocu un hareketlerini sözelle tirmi tır. Uygulamacı renkli küpleri alıp çocu un görebilece i noktalarda birbirine vurup ses çıkarmı ve çocu un dikkatini çekmeye çalı mı tır. Bu esnada ‘tak tak tak ‘ diyerek oyunu seslerle renklendirmi tır. Sonrasında uygulamacı küpleri yere atmı ve ö rencinin dikkatini çekecek ve bakmasını sa layacak ekinde ses çıkmasını sa lamı tır. Ortamda kendili inden do an oyunlar kurarak söz öncesi ileti im becerilerinden olan bakma, ortak ilgi ve dikkatini yöneltme çalı lımları yapılmı tır.

Uygulamacı ö rencinin gereken durumlarda ba ını fiziksel müdahaleyle çevirerek (uygulamacı parma ıyla ö rencinin çene altından tutarak)bakmasını sa lamı tır.

zleyen oturumlarda da bu çalı malar çocu un yöneldi i materyal üzerinde uygulanmaya devam edilmı tır.

Çocu un bakması, bekleme ve dikkatini yöneltme basamakları tamamlandıktan sonra izleme ve dinleme becerilerinin kazanılması üzerinde oturumlar devam etmi tır. Uygulamacı ö rencinin dikkatini çeken materyal üzerinde jest ve mimiklerle konu arak dinlemesini ve dikkatini çeken materyali izlemesini sa lamı tır.

Uygulamacı izleme ve dinleme çalı maları sırasında etkinlikle ö rencinin ilgilenmesini, etkinli e bakı larıyla, gülmesiyle ve refleksif hareketleriyle katılmasını sa layarak ö rencinin ilgisini çalı lıan etkinlik üzerine çekmeye çalı mı , ö rencinin oyun ortamında etkile imde bulunulan oyunca a yönelmesi, alması, oyuncakla ilgilenmesini sa lamı tır. Örne in: çocu un ilgisi do rultusunda seçilmı materyal olan renkli küplerle oynarken ö rencinin bakması, izlemesi ve dinlemesi için yönlendirirken aynı zamanda etkinli i ö rencinin keyif alaca ı hale getirerek ö renciyi mutlu edecek ve oyuna heyecan getirecek çalı malarla yer vererek ortak ilgi çalı maları yapılmı tır. Küpleri saklayıp bir anda ortaya çıkararak, küpleri yere atıp ‘aaaaa dü tü’ ekinde jest ve mimik hareketlerine yer vererek, küplerle kule yapıp bir anda yıkıp ses çıkmasını sa layarak ö rencinin de küplere yönelmesi, alması, küplerle oyun oynaması sa lanmı tır. Ö renciye sıra alma ve taklit becerilerini kazandırmak üzerede çalı malar yapılmı tır. Sıra alma ve taklit çalı maları için uygulamacı oyun ortamında ö rencinin seçti i materyal olan renkli küplerle; kule yapma, kovaya atma oyunlarına yer vererek bu oyunları hem uygulamacı hem de ö rencinin yapması

sa lanmı tır. Uygulamacı kovaya küp attıktan sonra ö rencinin küpleri alıp kovaya atması çalı ılmı tır.

Oturumlarda ö rencinin sıra alma ve taklit becerileri için 10/10 ölçütü kar ılması amaçlanmı tır.

zleyen oturumlarda da ö renci tarafından seçilen di er materyallerle aynı süreçler üzerinde çalı ılmı tır.

Oturumlar sırasında ö renci her do ru tepkide bulundu unda uygulamacı sözel peki tireçlerde(aferin, bravo, süpersin)bulunarak olumlu davranı ın artmasını sa lamı tır. Uygulamacı sözel peki tireçleri abartılı jest ve mimiklerle renklendirerek uyguladı tır.

Bu uygulama örne i 24 oturumda tamamlanmı tır. Bütün veriler ayrıntılı olarak kaydedilmi tir.24 oturum sonunda ö retim yönteminin kalıcılı ının belirlenmesi için 2 hafta sonra 3 oturum üst üste izleme oturumları düzenlenmi tir. zleme oturumlarından sonra 3 oturum genelleme çalı maları yapılmı tır. Genelleme oturumlarında ö retmen de i imine gidilmi tir.

ZLEME OTURUMLARI

24 oturumluk ö retim süresi tamamlandıktan sonra ö rencinin ö renmi oldu u hedef davranı ların ö retimi bittikten 15 gün sonra devam edip etmedi ini belirlemek amacıyla izleme de erlendirmesi gerçekte tirilmi tir.

zleme de erlendirmesi 24 oturum ö retim süresi tamamlandıktan 15 gün sonra 3 gün üst üstte sürmü tür. Uygulama süreci ba lama düzeyindeki gibi sürmü tür.

BULGULAR VE SONUÇ

Uygulama örne inde elde edilen sonuçlar oturumların video çekimi alındıktan sonra yeniden izlenerek hedeflenen becerilerin sayısı ve sıklıklarındaki artı lar kaydedilmi tir. Bunun yanı sıra aileyle görü meler yapılmı ve ö retim oturumlarının sonrasında ö rencinin ev içersinde de hedeflenen becerilerde artı gösterdi ini ifade etmi lerdir.

Yöntemin uygulandı ı 24 ö retim oturumunun ve 2 hafta arayla uygulanan izleme oturumlarının sonrasında söz öncesi ileti im becerilerinin 'Do al Dil Ö retim Yöntemiyle' kazandırılmasında ö rencide genelleme a masında ki i genellemesine gidilmi tir.

24. oturumdan sonra farklı ö retmenler yöntemi yukarıda açıklandı ı ekilde uygulamı lardır. Ö retim, izleme ve genelleme oturumlarının sonucuna bakıldı ında 'Do al Dil Ö retim Yöntemi'nin ö rencinin söz öncesi ileti im becerilerini kazanmasına olanak sa ladı ı görülmektedir. Do al Dil Ö retim Yönteminin uygulanmasıyla ö rencinin söz öncesi ileti im becerilerinde önemli ölçüde ilerleme gösterdi i gözlenmi tir.

ÖNER LER

Aynı özellikleri gösteren bireylerde yöntem birebir uygulandı ında veya bireysel özelliklere göre uyarlanarak uygulandı ında sonuç alınabilir özellikler ta ıması açısından önerilebilir. Aynı zamanda uygulama örne i geli tirilmeye ve eklemelere açık olması bakımından da alanda ba ka uygulama örnekleri çıkmasına ık tutar niteliktedir diyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Aral N. , G. Baran, . Bulut ve S. Çimen
2000 Çocuk Gelişimi. İstanbul: YA-PA Yayınları
- Eripek, Süleyman
1996 Zihinsel Engelli Çocuklar. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Özmen, Güzel Rüya
2003 'Etkin Edici Dil Becerileri Sınırlı Olan Zihinsel Engelli Çocukların Dil Gelişimlerini Desteklemek için Öğretmenin Sınıf Ortamında Yapacakları', Türk Eğitim Bilimleri Dergisi
- PIETERSE, M., R. TRELOAR ve CAIRNS
1996 Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı 3.Kitapletimi Becerileri (Çev. Yıldız Uzuner ve Gönül Kırcaali Altın). İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği
- Poyraz H. ve H.Dere
2003 Okulöncesi Eğitiminin İlkeleri ve Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık
- Şentürk, İdil
2006 Çevresel Etkenlere Dayalı Dil Öğretim Yönteminin Zihinsel Engelli Öğrencilerin Sözcük Üretimlerinde Etkinliği. Yüksek Lisans Tezi